

SITUAȚIA PROPRIETĂȚILOR FAMILIEI POP DE BĂSEȘTI PÂNĂ LA COLECTIVIZAREA FORȚATĂ A AGRICULTURII

MARIN POP

STATUS OF THE PROPERTIES OF POP DE BĂSEȘTI FAMILY UNTIL THE CONSTRAINED COLLECTIVIZATION OF THE AGRICULTURE

ABSTRACT: George Pop de Băsești and his daughter Elena are indisputably part of the great personalities gallery that originate in the Land of Sylvania. Besides being the most significant political representative of the Romanians in the North-West of the country, before 1918, George Pop de Băsești was also an excellent manager. Thus, from the 100 yokes that he inherited from his ancestors, he succeeded to increase his assets to over 3000 yokes.

Through his will from 11th November 1914 he donates, together with his daughter, the patrimony that he gathered all his life, to the Bishopry Center of Blaj, “for the praise of the Almighty God and in favor of the cultural development of the Romanian people“. In order to reach this noble cause it was intended to set up an agricultural popular school, scholarships for students and pupils, the set up of certain Romanian cultural institutions, the care

REZUMAT: George Pop de Băsești și fiica sa Elena fac parte, indiscutabil, din galeria marilor personalități care își au obârșia în Țara Silvaniei. Pe lângă faptul că a fost cel mai de seamă reprezentant politic al românilor din nord-vestul țării, înainte de 1918, George Pop de Băsești a fost și un bun gospodar. Astfel, de la cele 100 jugăre pe care le-a moștenit de la înaintașii săi, el a reușit să acumuleze o avere de peste 3000 jug.

Prin testamentul din 11 noiembrie 1914 el donează, împreună cu fiica sa Elena, averea agonisită cu trudă o viață întreagă, Capitlului mitropolitan din Blaj, „spre mărirea atotputernicului Dumnezeu și în favorul dezvoltării culturale a poporului român“. Pentru atingerea acestui nobil scop se prevedea înființarea unei școli populare agricole, burse pentru studenți și elevi, înființarea altor instituții culturale românești, îngrijirea bisericii și a școlii

for the Church and the Romanian school from Băsești and home for the ones that will distinguish in literature and education. His heritage was assessed at over 4 million crowns.

The will of Pop de Băsești family is a high value document for us, due to the fact that it shows the way the Romanian most important people were thinking and taking care of the nation future, even after their death. George Pop de Băsești, together with his daughter worked their whole life only in the interest of the Romanian people and their fellow countrymen, whom they would leave the heritage, but with the duty to increase and to use in the noble cause of national education.

After the Second World War, together with the installation of the communist regime in Romania, the land properties of Pop de Băsești family were confiscated, and so did the others in the country.

românești din Băsești și cămin pentru cei care se vor distinge în domeniul literaturii și educației. Avera sa a fost evaluată la peste 4 milioane de coroane.

Testamentul familiei Pop de Băsești reprezintă un document de mare valoare pentru noi, deoarece arată modul cum gândeau și aveau grijă frunțașii români de viitorul nației, chiar și după moartea lor. George Pop de Băsești, împreună cu fiica sa, au muncit o viață întreagă numai în folosul poporului român și a semenilor lor, cărora le lăsa averea sa, însă cu responsabilitatea de a o înmulți și folosi în nobilul scop al educației naționale.

După cel de al doilea război mondial, odată cu instaurarea regimului comunist în România, proprietățile funciare ale familiei Pop de Băsești au fost confiscate, la fel ca toate celelalte din țară.

KEYWORDS: Gheorghe Pop de Băsești, Elena Pop de Băsești, will, land properties, agricultural reform.

CUVINTE-CHEIE: Gheorghe Pop de Băsești, Elena Pop de Băsești, testament, proprietăți funciare, reformă agrară.

George Pop de Băsești și fiica sa Elena fac parte, indiscutabil, din galeria marilor personalități care își au obârșia în Țara Silvaniei. Pe lângă faptul că a fost cel mai de seamă reprezentant politic al românilor din nord-vestul țării, înainte de 1918, George Pop de Băsești a fost și un bun gospodar. Astfel, de la cele 100 jugăre pe care le-a moștenit de la înaintașii săi, el a reușit să acumuleze o avere de peste 3000 jug.

O bună parte din avere a dobândit-o prin căsătoria cu Maria Loșonți, care avea proprietăți funciare în Cluj și Nușfalău. A vândut aceste terenuri și a cumpărat altele în zona Băsești.

Dar cea mai însemnată parte a averii sale a obținut-o prin multă muncă și chibzuință. Marea lui calitate de gospodar se poate observa și din lucrarea sa intitulată „Economia câmpului“, care a fost premiată de Despărțământul șimleuan al Astreii¹.

În anul 1914 izbucnea cea mai mare conflagrație pe care o cunoscuse omenirea până atunci, primul război mondial. În aceste împrejurări vitrege și aflându-se la o vârstă înaintată, George Pop de Băsești se hotărăște să-și scrie testamentul. Astfel, pe data de 11 noiembrie 1914, împreună cu fiica sa Elena, se prezintă în fața notarului din Dej, Otto Schilling și a canonicului de Blaj, Iosif Hossu. Prin acest testament el donează, împreună cu fiica sa, averea agonisită cu trudă o viață întreagă, Capitlului mitropolitan din Blaj, „spre mărirea atotputernicului Dumnezeu și în favorul desvoltării culturale a poporului român“. Pentru atingerea acestui nobil scop se prevedea înființarea unei școli populare agricole, burse pentru studenți și elevi, înființarea altor instituții culturale românești, îngrijirea bisericii și a școlii românești din Băsești și cămin pentru cei care se vor distinge în domeniul literaturii și educației. Avera sa a fost evaluată la peste 4 milioane de coroane.

Testamentul reprezintă un document de mare valoare pentru noi, deoarece arată modul cum gândeau și aveau grijă frunțașii români de viitorul nației, chiar și după moartea lor. George Pop de Băsești, împreună cu fiica sa, Elena, au muncit o viață întreagă numai în folosul poporului român și a semenilor lor, cărora le lăsa averea sa, însă cu responsabilitatea de a o înmulți și folosi în nobilul scop al educației naționale.

Testamentul cuprinde 9 părți:

În prima parte sunt descrise proprietățile pe care le deținea în Băsești, Tămășești, Băița, Oarța de Jos și Orțița, pe care le donează, la fel ca și acțiunile pe care le avea la diferite bănci din întreaga Transilvanie².

Partea a doua a testamentului se referă la înființarea unei fundații care urma să se numească „**Fundațiunea George Pop de Băsești și fiica sa Elena**“ și modul cum urma să fie administrată și controlată averea ei. În acest scop urma să se înființeze „Senatul fundațiunii“. El era preconizat să fie compus din reprezentanți ai capitlului din Blaj, un delegat al Episcopiei de Gherla, vicarul Sălajului și 6 bărbați mireni greco-catolici „cu purtare morală inexceptionabilă“ și care s-au distins în viața publică. Dintre cei 6 mireni, 3 trebuiau să fie din Sălaj și un membru al familiei Pop de Băsești. Senatul era numit pe o perioadă de 6 ani și avea, în afară de rolul de control, și pe acela de a stabili modul cum vor fi folosite fondurile fundației. El avea obligația de a se întruni cel puțin o dată la 2 ani.

În partea a III-a a testamentului se motivează scopul înființării fundației și anume: „promovarea culturii poporului românesc“.

George Pop de Băsești și fiica sa amintesc urmașilor că au strâns această avere „cu multă osteneală și abnegațiune“, de aceea își exprimau dorința ca ea să fie „păstrată, asigurată și folosită, pentru propășirea culturală, economică și socială a iubitului meu popor românesc“.

Din veniturile fundației, procentul de 20% urma să fie capitalizat, iar restul folosit pentru realizarea mai multor obiective. În primul rând se preconiza înființarea unei școli agricole la Băsești, unde urmau să fie instruiți „băieți de țărani români greco-catolici și greco-orientali (ortodocși – n.n.) de a cultiva pământul

1. Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Editura Astra, Oradea, 1935, p. 332–333.

2. *Ibidem*, p. 345–346.

în toți ramii de economie și de a crește vite în mod rațional“. Până la îndeplinirea acestui deziderat, George Pop dorea să se înființeze, la Băsești, o fermă model cu scopul de a instrui „în mod practic agricultorii de naționalitate română“.

În testament se mai prevedea acordarea de burse tinerilor greco-catolici sau ortodocși, care după terminarea studiilor doreau să se perfecționeze în țară sau străinătate. De asemenea, de burse puteau beneficia studenții și ucenicii comerciali și industriali greco-catolici.

În ceea ce privește numărul și mărimea bursei, urma ca Senatul fundației să le stabilească. Prioritate la acordarea bursei o aveau cei născuți în familia Pop și cei din județele Sălaj și Satu Mare.

Din veniturile fundației se prevedea a se înființa și institute culturale românești, în special internate pentru studenții români și să se ajute cele existente. De asemenea, urma să fie ajutate școlile medii sau superioare de diferite profile, în afară de seminariile teologice de care se îngrijeau, separat, diecezele. Prioritate avea școala confesională din Băsești, care urma să primească anual suma de 600 coroane.

Biserica din Băsești urma să primească 82 de acțiuni, având doar obligația de a ofiția, în fiecare an, parastas de sărbătoarea sfântului Gheorghe și a sfinților Constantin și Elena, după decesul donatorilor.

Pe timpul verii „bărbații cari s-au distins pe terenul literaturii și educației românești“ aveau dreptul la o vacanță, pe moșia din Băsești, beneficiind de toate condițiile existente aici.

De venituri bănești urmau să mai beneficieze cele două nepoate, Măriuca și Viorica Pop, care în momentul când se măritau primeau, fiecare, suma de 5.000 coroane. De asemenea, tatăl lor, care era văr cu Elena Pop și nepotul lui George Pop, dr. Mihai Pop din Cehu Silvaniei, urma să primească suma de 30.000 de coroane.

În partea a IV-a a testamentului este stipulat că Capitlul din Blaj va intra în posesia acestei donații în momentul decesului ambilor donatori. Până atunci George Pop și fiica sa, Elena, dispuneau de această avere, cu restricția de a înstrăina proprietățile și acțiunile care formau obiectul acestei donații. După moartea lui George Pop, fiica sa, Elena, urma să moștenească toată averea familiei.

În partea a V-a a testamentului se stipulează că la moartea lui George Pop, pe baza acestui document și pe baza extrasului din matricula morților „fără ascultarea părților, și cu excluderea oricărei proceduri judecătorești“, donația urma să fie întabulată pe numele „Fundația George Pop de Băsești și fiica sa Elena“, sub administrarea Capitlului din Blaj, dar cu dreptul de uzufruct viager al Elenei Pop de Băsești.

George Pop și fiica sa nu mai aveau dreptul să retragă această donație, obligându-se să suporte și speșele acestui contract, fapt stipulat în partea a VI – a a testamentului.

Capitulul din Blaj primește „cu mulțămărită“ donația, obligându-se să înființeze fundația amintită mai sus, să o administreze conștiincios și să respecte, întru totul, prevederile cuprinse în testament, fapt stipulat în partea a VII – a a testamentului.

În partea a VIII-a donatorii menționează că, dacă printr-o întâmplare nefericită ar pierde averea, își rezervă dreptul de a împrumuta 100.000 de coroane pentru a o reconstitui.

În ultima parte a testamentului se evaluează averea donată și se întocmesc formalitățile de rigoare (martori, taxă de timbru, etc.)

Testamentul familiei Pop, datat 14 noiembrie 1914, este supus dezbaterii Capitlului Mitropolitan greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș, din Blaj, pe data de 1 decembrie 1914, cu obligația de a se îndeplini toate dispozițiile pe care documentul le prevedea³.

În anul 1921 este adoptată legea de reformă agrară, care prevedea, printre altele, exproprierea proprietăților fundațiilor religioase. Pentru a nu pierde și această fundație, care intra și ea sub incidența legii de reformă agrară, la fel cum a pierdut și celelalte fundații, Capitlul mitropolitan din Blaj a renunțat, strategic, la această donație, urmând să o preia după moartea Elenei Pop.

Județul Sălaj, ca de altfel toate satele transilvănene, s-a confruntat cu numeroase probleme la sfârșitul primului război mondial. Cea mai acută a fost cea agrară. Ea era mult mai veche, iar amânarea ei a generat numeroase conflicte sociale. Ele au culminat cu revoltele sociale care au izbucnit, în întreaga Transilvanie,

3. *Ibidem*, p. 346–354.

la începutul lunii noiembrie 1918, pe fondul anarhiei care se instaurase în întreaga monarhie austro-ungară, în această perioadă.

Războiul a avut consecințe dezastruoase, în special asupra micilor gospodării, contribuind la reducerea drastică a producției agricole și la scăderea numărului de animale. Din această cauză, una din primele măsuri, luate de către Consiliul Dirigent, a fost de a asigura producția agricolă, pentru anul 1919. În acest sens, dar și pentru ai liniști pe țărani, care așteptau să li se dea pământ, cât mai urgent, în data de 8/21 februarie 1919, emite ordonanța 82/a, referitoare la arendările forțate. Conform prevederilor acestei ordonanțe, se arendează obligatoriu, „pentru cauza de utilitate publică”, din moșiile statului, acele părți pe care nu se practica cultura de model și din moșiile proprietarilor particulari, acele părți care nu erau garantate de proprietar. Beneficiarii ordonanței erau, în primul rând, cei care luaseră parte la război, precum și văduvele și orfanii de război⁴.

În județul Sălaj aplicarea acestei ordonanțe a întârziat, deoarece administrația românească se instalează abia la sfârșitul lunii aprilie, 1919.

După moartea lui George Pop, Elena Pop Hossu-Longin, împreună cu soțul său, s-a mutat la Băsești, ea fiind moștenitoarea întregii averi a tatălui său. În anii 1920–1921, până la apariția legii de reformă agrară, Elena Pop a arendat, conform ordonanței amintite, importante suprafețe de pământ arabil, fânațe și pășune țăranilor din satele unde avea moșii⁵.

După intrarea în vigoare a legii de reformă agrară din anul 1921 au fost supuse exproprierii și proprietățile funciare ale Elenei Pop Hossu-Longin. Astfel, comisia de ocol pentru expropriere din Cehu Silvaniei, în ședința publică, ținută în perioada 27–29 decembrie 1922 la școala din Băsești, a luat hotărâri cu privire la moșiile lui George Pop de Băsești. Proprietățile funciare ale familiei Pop erau situate în mai multe comune, și anume: Băsești, Băița, Tămășești, Oarța de Jos, Orțița, Săliște și Uileac.

La ședințele publice a participat judecătorul de ocol, Alexandru Incze, ca președinte al comisiei de expropriere și delegatul Ministerului Agriculturii și Domeniilor.

Comisia a luat hotărâri în privința situației juridice a proprietăților, la întinderea lor, a terenului ce urma să fie expropriat și la valoarea lui.

Hotărârea referitoare la situația juridică a succesiunii proprietăților a fost luată după ascultarea părților și după declarația reprezentantului Mitropoliei din Blaj⁶.

După cum am arătat mai sus, Mitropolia din Blaj, pentru a nu pierde și fundația „George Pop de Băsești și fiica sa Elena”, a renunțat, temporar, la ea.

Elena Pop Hossu-Longin, ca singură succesoare a defunctului George Pop, a fost considerată proprietară a moșiilor, a căror sediu administrativ era la Băsești.

S-a constatat că întreaga moșie era lucrată în regie proprie și înzestrată cu instalații și utilaje de agricultură intensivă.

Comisia a hotărât exproprierea și a fixat, conform articolului 8 și 28 din legea de reformă agrară, prețul terenului ce urma a fi expropriat. Au fost scutite de la expropriere 300 de jugăre cadastrale, precum și fânațele și pășunea, necesare crescătoriei de vite existente pe moșie, cu întindere de 463 de jugăre (jug.) De asemenea, au fost scutite de la expropriere imobilele, intravilanele, viile și morile.

De pe moșia din Băsești s-a expropriat 312 jug. 1228 stânjani (stj.), teren, în general, arător, la prețul de 800 lei/jug, la prețul de 1000 lei.

Din Băița s-au expropriat 460 de jug, 1266 stj., din care 315 jug, arător, la prețul de 600 lei și 145 jug. 742 stj. pășune, la prețul de 150 lei/jug.

De pe moșia existentă în localitatea Tămășești s-au expropriat 118 jug. 538 stj., teren arabil, la prețul de 800 lei/jug., 688 stj. fânaț, la prețul de 1000 lei, și 511 stj. pășune, la prețul de 150 lei/jug.

4. *Gazeta oficială a județului Sălaj*, I, nr. 1 din 3/16 mai 1919.

5. Vezi, pe larg, Marin Pop, „Evoluția lucrărilor de reformă agrară și arendările forțate în județul Sălaj în perioada 1918–1921”, în *Acta Musei Porolissensis*, XXIV, Zalău, 2002, p. 447–452.

6. Arhivele Naționale Istorice Centrale din București, *fond Reforma agrară din anul 1921, județul Sălaj*, dos. 428, f. 4–5.

În Orțița i s-au expropriat 78 jug. 246 stj., din care 61 jug. 508 stj. arabil, la prețul de 800 lei/jug. și 16 jug. 108 stj. fânaț, la prețul de 1000 lei/jug. Restul de 1230 stj. era teren neproductiv.

Referitor la moșia din Oarța de Jos se constată că s-au adus hotărâri de expropriere, pe data de 13 octombrie 1922. S-au expropriat 9 jug. 1299 stj. arător, la prețul de 400 lei/jug. și 36 jug. 127 stj., la prețul de 600 lei/jug.⁷.

Rămăneau la proprietar, în afară de păduri, asupra cărora nu se luase, încă, o hotărâre, imobilele care în conformitate cu art. 16 aliniatul 3 din lege se scădeau din suprafața expropriabilă, fiind scutite, și anume: viile, grădinile îngrădite, pometurile, terenurile neproductive cu suprafețe ocupate de curte și clădiri (curți economice). În Băsești, au rămas, în total, 209 jug. 1182 stj. imobile plus teren arător și fânaț. În Băița, 250 jug. 448 stj., din care 200 jug. pășune și restul arător, fără imobile. În Tămășești, 184 jug. 952 stj., arător și fânaț, fără imobile. În Uileac, 15 jug. 616 stj., numai fânaț. Deci, în total, Elena Pop Hossu-Longin rămas cu o suprafață de 663 jug. 638 stj. neexpropriată, plus pădurile pe care le avea, a căror expropriere s-a omis, în conformitate cu articolul 34 din legea de reformă agrară⁸.

În afară de cota convenită i s-a lăsat 463 jugăre de fânaț și pășune, după ce comisia a făcut inventarul animalelor de pe moșii, după cum urmează: la cei 34 de cai pe care îi avea i s-au lăsat 68 jug; celor 122 vite cornute, 122 jug; la cele 800 de oi, 100 de jug., iar pentru iernatul tuturor animalelor i s-au mai lăsat 173 jug, care s-a calculat că produc, anual, 2500 kg. fân., animalele având nevoie de 2730 kg. de fân pentru o singură iernare⁹.

Pe data de 1 iulie 1923 s-a luat în discuție apelul Elenei Pop Hossu-Longin, reprezentată de avocatul Gheorghe Pop (de Oarța, finul lui Gheorghe Pop de Băsești, primul prefect al județului Sălaj, după Marea Unire –n.n.), de a se majora prețul pământului. Se admite prețul de 700 lei/jug. la terenul arător, cls. I. 500 lei pentru cls. II, iar la pășune se stabilește prețul de 800 lei/jug. pentru cls. I, 600 lei, pentru cls. II și 300 lei pentru restul.

Tot acum se hotărăște și exproprierea a 200 stj. pentru căminul cultural, teren situat „lângă drumul ce duce la Asuajul de jos și Băița“, în conformitate cu art. 8 și 50 din legea de reformă agrară.

Locuitorii din comunele pe care se aflau moșiile Elenei Pop au cerut, prin delegații lor, să se exproprieze mai mult, atât din aceste moșii, cât și din cele ale lui Mihai Pop, care se aflau în comuna Băsești. Acest apel este respins de către Comisia de reformă agrară¹⁰.

La data de 3 februarie 1927, Elena Pop face apel, în contra sentinței de expropriere nr. 192 și 195 din 1923, pentru majorarea prețului pământului, motivându-se că era mai mic decât prețul cu care se vindea în anii 1908–1913. Curtea de Apel din Oradea admite apelul Elenei Pop și mărește prețul terenurilor expropriate. Astfel, prețul terenurilor din comunele Tămășești, Băsești, Orțița și Oarța de Jos, expropriate pentru fânațe, este mărit la 2500 lei/jug., cele pentru arător la câte 2200 lei/jug., iar terenul din comunele Băsești și Tămășești, expropriat pentru pășune, la câte 1200 lei/jug. Prețul terenurilor din comuna Băița se mărește la 2000 lei/jug., arător și 1000 lei/jug. pentru pășune¹¹.

Renta privind exproprierea, conform legii, a fost trimisă, trimestrial, proprietarei, până în luna iulie 1940¹².

Pe data de 15 mai 1940, la Băsești, se încheia traiectoria pământească a Elenei Pop Hossu-Longin. Cu o seară înainte a rostit o ultimă rugăciune, care i-a mișcat pe toți cei prezenți la căpătâiul ei. A trecut la cele veșnice strângând în mână o cruce cu indulgență binecuvântată de Papa de a Roma și chemându-l în ajutor pe Isus.

Elena Pop Hossu-Longin a fost crescută în spiritul educației creștine, greco-catolice, și a avut mare grijă de viața sa spiritual-religioasă. De-alungul vieții a sprijinit fundațiile religioase¹³, după cum se poate

7. *Ibidem*, f. 4.

8. *Ibidem*, f. 5.

9. *Ibidem*.

10. *Ibidem*, f. 6.

11. *Ibidem*, dos. 428, f. 3, 429, f. 7, dos. 430, f. 3, dos. 431, f. 3, dos. 432, f. 3, pentru fiecare moșie.

12. *Ibidem*, dos. 428, f. 13–28, dos. 429, f. 13–28, f. 430, f. 13–28, dos. 431, f. 13–28, și dos. 432, f. 13–28, pentru fiecare moșie.

13. Ioan Georgescu, „Elena Pop Hossu – Longin (1862–1940)“, în rev. *Țara Silvaniei*, an I, nr. 1, Zalău, 1940, p. 90.

observa și din testamentul său. El a fost publicat pe data de 17 mai 1940, în registrul de testamente și din el reiese care urma să fie situația proprietăților sale după ce a trecut în eternitate.

În preambulul testamentului, Elena Pop își cere iertare de la toți cei cărora, cu voie sau fără voie, le-a greșit. De asemenea, tuturor celor care i-au fost alături, de-a lungul întregii sale vieți, le spune un ultim adio și îi roagă să o pomenească în rugăciunile lor. Întreaga sa viață a dat dovadă de un înalt patriotism, ceea ce reiese și din preambulul testamentului, în care face poporului român următoarele urări: „Scumpului și mult iubitului meu Neam românesc îi doresc mărire și fericire. Atotputernicul Dumnezeu să-i ocrotească și cârmuiască destinele, să-i răsplătească multele jertfe și suferințe seculare, așezându-l în șirul popoarelor creștine, vrednice de a stăpâni pământul. Planeze pururea ajutorul divin asupra acestui popor românesc brav, viteaz și cu frica lui Dumnezeu, călăuzindu-l mereu pe calea propășirii și civilizației omenești, păstrându-i alipirea către legea strămoșească și iubirea tradițională și îndârjită către glorioasa starpe din care-și trage originea”¹⁴.

Elena Pop își împarte, în mod echitabil, credem noi, întreaga sa avere mobilă și imobilă.

În primul rând, testează casa din Deva, în părți egale, celor 2 nepoți ai săi, după soț, Eugen Hossu-Longin, care era medic în Deva și lui Alexandru Hossu-Longin, inginer-șef în Brașov. Celui din urmă îi lăsa și masa de scris, care a aparținut soțului său, Francisc Hossu-Longin.

Primesc, apoi, sume de bani, bijuterii și alte obiecte de valoare, nepoatele sale Maria Pop, măritată Pretor Sorescu și Viorica Pop, măritată Meran.

O sumă importantă de bani o donează bisericii greco-catolice din Băsești, cu condiția ca acești bani să fie administrați de către Episcopia greco-catolică de Maramureș. De asemenea, tot acestei biserici îi lăsa două candelabre de argint cu 5 brațe și o icoană. Tot o icoană lăsa și bisericii greco-catolice din Cehu Silvaniei.

Societăților culturale în cadrul cărora ea a activat le testa sume importante de bani, împărțite în mod egal. Este vorba de Uniunea Femeilor Române din Brașov, Uniunea Femeilor din Hunedoara și Reuniunea Femeilor Române Sălăjene, pe care chiar ea le-a înființat și Reuniunea Femeilor Române Creștine din Cluj. Aceeași sumă o primeau și Societatea greco-catolică A.G.R.U. și societatea „Frăția Regina Maria”.

Bibliotecii Centrale din Cluj îi dona două tablouri în ulei, care îi reprezenta pe părinții ei și pe cei ai soțului său. Conform dorinței soțului său, mai lăsa acestei biblioteci și o fotografie în care erau reprezentați părinții soțului și el, când era copil.

Administratorii moșiei primeau și ei sume importante de bani. De asemenea, nu au fost uitați nici servitorii moșiei, care primeau fiecare suma de 200 lei.

Ca moștenitor al întregii averi a familiei Pop de Băsești, Elena Pop îl desemna pe strănepotul său, Pretor Gheorghe Mihai Sorescu¹⁵. Era singurul descendent, pe linie bărbătească, al familiei Pop. El era fiul Mariei Pop, măritată cu căpitanul Pretor Sorescu, decedat în anul 1936. Maria Pop era fiica lui Mihai Pop, fratele lui George Pop de Băsești.

Tânărul Pretor Sorescu se găsea la studii în Austria, la Colegiul din Calaburg. Elena Pop dorea ca el să beneficieze de o educație aleasă, deoarece el reprezenta „un scump vlăstar” al familiei Pop. Urma să primească, „din toate punctele de vedere, o educație superioară, care să-l predestineze să fie, la timpul său, un cetățean luminat și caracter integru al Țării noastre, slăvita Românie Mare, un bun creștin cu frica Domnului a legii noastre strămoșești”¹⁶.

Banii destinați educației moștenitorului său erau depuși la banca „Albina” din Sibiu. Elena Pop sublinia că nu puteau fi ridicate sume de bani din acest cont, numai pentru scopul menționat mai sus sau dacă se dorea transferul lor în alte bănci. Suma de bani care rămânea după ce moștenitorul său își termina studiile o putea ridica doar în momentul în care executorii testamentari considerau că este matur să-i gestioneze¹⁷.

14. Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, *fond Reforma agrară din anul 1945 în județul Sălaj*, dos. 29, f. 82

15. *Ibidem*, f. 82^v.

16. *Ibidem*, f. 84.

17. *Ibidem*, f. 83.

Ca executori testamentari, Elena Pop i-a numit pe următorii săi prieteni apropiați: Elena Bratu, avocat în Cluj; Ioan Georgescu, canonic în Oradea, autorul monografiei lui George Pop de Băsești, căruia îi lasă, prin testament, întreaga arhivă a familiei Pop; Romul Pop, avocat și fost primar interimar în Oradea, nepotul fruntașului național-român, Andrei Cosma și Coriolan Tămăian, profesor de teologie în Oradea¹⁸.

Elena Pop lăsa moștenitorului său, însă, și îndeplinirea unui testament moral, acela de a duce mai departe tradiția marilor săi înaintași: „Scumpul și mult iubitul meu nepot și fiu Pretoraș, te las în grija Atotputernicului Dumnezeu și a Preacuratei Maria. Cu binecuvântare și Har ceresc asupra Ta să crești în frica și iubirea Tatălui Ceresc să fii un creștin adevărat după Inima lui Cristos și un patriot care să-ți iubești neamul tău românesc mai presus de toate și pentru care să aduci toate jertfele până la sacrificiu.

Fii pururea devotat, tradițiilor din care faci parte și cu deosebire urmează pildele marilor tăi străbuni Petre Pop vicișpanul și Gheorghe Pop de Băsești“.

În finalul testamentului, întocmit pe data de 30 iunie 1937 la Băsești, Elena Pop sublinia că declară nule toate testamentele făcute anterior¹⁹.

Acest ultim pragaf, precum și faptul că nu se referă, în mod explicit, la testamentul făcut împreună cu tatăl său, la data de 11 noiembrie 1914, decât în articolul XVI al testamentului, în care ea cere prioritate pentru moștenitorul său la bursele ce urmau să se acorde, din fondurile fundației „George Pop de Băsești și fiica sa Elena“, credem că a creat unele confuzii.

Probabil din această cauză, Elena Pop ridică testamentul de la notarul public din Cehu Silvaniei, îl analizează și îi adaugă un codicil, pe data de 13 februarie 1938. În codicil revocă și declară nul acel ultim paragraf și întărește, în mod clar, valabilitatea testamentului din 11 noiembrie 1914, prin care dona, împreună cu tatăl său, Capitlului din Blaj, spre administrare, întreaga avere a familiei Pop. De asemenea, accentua, din nou, dorința ca moștenitorul său, Pretor Sorescu, „să beneficieze de bursa și veniturile moșiei fundamentale“, în mod prioritar.

În momentul când devenea major și dorea să înființeze o fermă model, la Băsești, cerea ca el „să fie provăzut din pădurile moșiei fundamentale cu lemne de construcție pentru edificiile trebuitoare și cu animale de prăsilă după trebuința unei ferme de economie rațională“²⁰.

Au venit, însă, anii grei ai celui de al doilea război mondial și ocupația hothystă. În această perioadă, moștenitorii averii Elenei Pop au lucrat pământul cu zilieri plătiți în bani și cereale. Pășunatul moșiei din Băsești a fost dată pe anul 1940 cu suma de 540 pengo²¹.

În anul 1941, Maria Pretor Sorescu a încheiat un contract cu Farcău Ioan din comuna Bicz (fostul jud. Sălaj), care se angajează, cu cele 200 de oi ale sale, ca păcurar, în jumătate, la moșia proprietarei. Proprietara dădea pentru pășunat toată moșia, afară de 25 jugăre ce urmau a fi semănate pentru proprietară. Contractul a fost încheiat la data de 5 septembrie 1941 și a fost în vigoare până la data de 1 octombrie 1944²².

Pe data de 1 octombrie 1942, Fărcaș Ioan încheie un nou contract cu Maria Sorescu și se mută la oile pe moșia din Someș-Odorhei, menținând contractul cu moșia din Băsești, unde se obliga să pună un alt păcurar în locul lui²³.

La sfârșitul războiului, în țara noastră puterea politică este cucerită de către comuniști, cu ajutorul Moscovei. Soarta proprietăților familiei Pop de Băsești va fi aceeași ca a tuturor românilor. Ele vor intra sub incidența legii de reformă agrară din anul 1945, fiind confiscate, apoi, în anul 1949, de către regimul totalitar comunist.

Pe data de 17 mai 1945 se formează Comitetul de reformă agrară din Băsești, compus din 9 membri: Vaida Aurel-președinte, Mureșan Vasile-vicepreședinte, Pop Vasile-secretar și Pop Alexandru, Pop

18. *Ibidem*, f. 83^v.

19. *Ibidem*, f. 84.

20. *Ibidem*, f. 84^v.

21. *Ibidem*, f. 2.

22. *Ibidem*, f. 5.

23. *Ibidem*, f. 17.

Dumitru, Fărcaș Gavrilă, Oros Dumitru, Pop Gheorghe, Mureșan Ioan-membri. Dar, comisia luase deja în discuție, încă de pe data de 3 aprilie, deci înainte de a se constitui oficial, situația proprietății văduvei Maria Sorescu, născută Pop, a cărei fiu era moștenitorul legal al averii lui George Pop de Băsești și al Elenei Pop. Înafara imobilelor deținute de „Fundatia George Pop de Băsești și fiica sa Elena“, Maria Sorescu și fiul ei mai dețineau în Băsești 127 jug. și 904 stj.. Comitetul local hotărăște exproprierea întregii proprietăți, aplicând art. E al legii de reformă agrară²⁴.

În conformitate cu legea de reformă agrară, care prevedea că un proprietar avea voie să dețină până la 50 de hectare, Maria Sorescu se adresează Comisiei de plasă din Cehu Silvaniei, pentru a i se asigura cota legală. Ea avea o proprietate în Someș-Odorhei de 71 jugăre, dar mai avea nevoie de 16 jugăre din moșia de la Băsești pentru a completa cele 50 de hectare²⁵.

Maria Sorescu trimite două scrisori ministrului Agriculturii și primului ministru, datate 20 și 21 aprilie 1945. Ea cere să fie respectat testamentul Elenei Pop de Băsești, care dorea ca moștenitorul lor, Pretor Gheorghe Mihai Sorescu, să înființeze la Băsești o fermă model, pe cele aproximativ 100 de jugăre cât avea Maria Sorescu la Băsești. Cerea acest lucru „și în memoria Elenei Pop Hossu Longin, care împreună cu părintele său Gheorghe Pop de Băsești au donat întreaga lor avere de 4000 jug. neamului românesc – având singura dorință, ca susnumita moșioară familiară să rămâe băiatului meu, – ca ultimul descendent a lui Gheorghe Pop de Băsești, când Va deveni major să-și poată instala aci o fermă model, precum spune în testament“. Explică faptul că nu a reușit să transcrie moșia pe fiul său, deoarece după moartea Elenei Pop, Ardealul a intrat sub ocupația horthystă, iar Pretor Sorescu a devenit major abia pe data de 24 ianuarie 1945. De asemenea, animalele de prăsilă cu care trebuia înzestrată ferma, spune ea, „au fost distruse cu ocazia frontului“²⁶.

Pe data de 5 iunie 1945, Comisia Centrală de Reformă Agrară din București trimite cele două petiții ale Mariei Sorescu Comisiei agrare din plasa Cehu Silvaniei pentru a soluționa cazul²⁷.

Dar, comisia de plasă nu dă nici un răspuns proprietarei care, pe data de 3 august, trimite o petiție și prefectului județului Sălaj, cerând completarea cotei legale de 50 de hectare²⁸.

Pe data de 16 august 1945, Comisia de plasă din Cehu Silvaniei analizează și respinge contestația Mariei Sorescu, hotărând exproprierea întregii moșii din Băsești, înafară de casa și grădina din intravilan, care le folosea la administrarea pădurii. Deși Comisia de plasă din Jibou ceruse rezervarea celor 16 jug. pentru completare la Băsești, deoarece în Someș Odorhei avea 71 jug., Comisia din Cehu Silvaniei a invocat motivul că din aceasta nu reieșea că Maria Sorescu nu ar avea și alte proprietăți în Someș-Odorhei și că în conformitate cu art.4 al legii de reformă agrară avea dreptul să-și rezerve cota legală de 50 hectare doar într-un singur loc. Erau încălcate și prevederile testamentului Elenei Pop Hossu Longin, care prevedea ca moștenitorul averii familiei Pop de Băsești, Mihai Pretor Sorescu, la împlinirea majoratului să fie ajutat să-și edifice o fermă model la Băsești²⁹. Aceasta era „recunoștința“ guvernanților procomuniști față de memoria familiei Pop de Băsești, care donase întreaga lor avere statului roman, cu singura dorință ca urmașul lor Mihai Sorescu să înființeze o fermă model din pământul lăsat de ei.

La data de 13 iulie 1946, Comisia agrară a plasei Cehu se întrunește la Școala primară din Băsești și verifică încheierea lucrărilor de reformă agrară în această comună. La Adunarea Generală convocată se menționează că s-au prezentat 200 de îndreptățiți la împrumut. S-a verificat și Comitetul local de reformă agrară. Președintele comitetului local Vaida Aurel declară că are în proprietate 5 jug. și jumătate³⁰. În realitate, dintr-o scrisoare pe care o adresează Mariei Sorescu pe data de 28 aprilie 1945, reiese că el avea în proprietate 18 jugăre de teren, deci nu avea voie, prin lege, să facă parte din Comisia de reformă agrară.

24. *Ibidem*, f. 27.

25. *Ibidem*, f. 34.

26. *Ibidem*, f. 80 și 81.

27. *Ibidem*, f. 33.

28. *Ibidem*, f. 38.

29. *Ibidem*, f. 46.

30. *Ibidem*, f. 75.

În scrisoarea menționată, el cere proprietarei Maria Sorescu să-i vândă lui gunoiul pe care-l avea de la oi, deoarece, spune el, „toate pământurile mi-au rămas slabe întrucât naziștii mi-au distrus numărul de vite în cursul celor 4 ani”³¹.

Mihai Sorescu, care era student la Cluj se va implica, la fel ca marea majoritate a studenților, în campania electorală din anul 1946, alături de P.N.Ț., contribuind și el la marea victorie a partidului condus de Iuliu Maniu. Din păcate, după cum știm, alegerile au fost fraudate de către comuniști, care au inversat rezultatul alegerilor.

După alegeri, într-un raport al organizației P.C.R. din Sălaj se arăta că în plasa Jibou, opoziția național-țărănistă era „încă destul de puternică” și se manifesta prin fruntașii politici locali (notarul Riza Cornel, Zoicaș Traian, învățătorul Cristoreanu Gheorghe, preotul din Brusturi, Gavril Moldovan, avocatul Victor Fărcaș), studenții care făceau naveta la Cluj (cei mai activi erau Pretor Sorescu, Puiu Drăgan și Țuțu Urian din Jibou) și „o serie de culaci dela sate”. Situația era la fel și în celelalte plăși ale județului Sălaj³².

După cucerirea puterii în stat de către comuniști următoarele etape ale politicii lor a fost aceea de a desființa partidele istorice, desființarea monarhiei, naționalizarea și colectizarea forțată a agriculturii.

În primăvara anului 1949, pe data de 3 martie, era dat decretul 83/194933, prin care au fost confiscate proprietățile de peste 50 de ha și chiar mai mici, proprietarii fiind deportați în alte zone ale țării.

În aceste condiții, Maria Sorescu, „căpităneasa”, după cum îi spuneau locuitorii din Someș Odorhei, împreună cu fiul ei, Mihai Sorescu, au părăsit țara și au urmat calea exilului, la fel ca mulți alți români.

BIBLIOGRAFIE

1. SURSE ARHIVISTICE:

Arhivele Naționale Istorice Centrale din București, *fond Reforma agrară din anul 1921, județul Sălaj*, dos. 428, 429, 430, 431, 432.

Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sălaj, *fond Reforma agrară din anul 1945 în județul Sălaj*, dos. 29.

Idem, *fond Comitetul județean Sălaj al P.C.R.*, dos. 11/1946.

2. PRESĂ

Gazeta oficială a județului Sălaj, I, nr. 1, 3/ 16 mai 1919.

3. BIBLIOGRAFIE SPECIALĂ

GEORGESCU, Ioan, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Editura Astra, Oradea, 1935.

Idem, „Elena Pop Hossu-Longin (1862–1940)”, în rev. *Țara Silvaniei*, an I, nr. 1, Zalău, 1940.

POP, Marin „Evoluția lucrărilor de reformă agrară și arendările forțate în județul Sălaj în perioada 1918–1921”, în *Acta Musei Porolissensis*, XXIV, Zalău, 2002, p. 447–452

ȘANDRU, Dumitru „Decretul 83/1949”, în *Arhivele Totalitarismului*, an I, nr. 1/1993.

31. *Ibidem*, f. 30.

32. Idem, *fond Comitetul județean Sălaj al P.C.R.*, dos. 11/1946, f. 78–79.

33. Vezi, pe larg, Dumitru Șandru, „Decretul 83/1949”, în *Arhivele Totalitarismului*, an I, nr. 1/1993, p. 133–145.